

The Perception of Conscience in 4th Primary School Students

Meltem ÇETİNKAYA, MEB, ORCID ID: 0009-0003-5286-5268

Özcan EKİCİ, Dicle Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-1191-3166

Abstract

This study aimed to determine the views of primary school students on the concept of conscience. Qualitative research method was used to determine the main purpose of the research with a holistic approach. "Phenomenology" was chosen as the research design. The reason for choosing phenomenology in this study is to try to understand children's understanding of conscience in depth with different methods based on their experiences. The phenomenon examined in the study was selected as "primary school students' perception of conscience". The study group of the research consists of a total of 50 students studying in 3 different classes in the 4th grade of Akkoyunlu Primary School in Kayapınar district of Diyarbakır province in the 2023-2024 academic year. Convenience sampling was used to select the students participating in the study. Data were collected using the interview form technique. The answers given by the primary school students participating in the study about the perception of conscience were examined, the answers were coded and content analyzed. As a result of the study, students evaluated the concept of good as benevolence, compassion, love, being happy, thinking of others, being respectful and being honest, while they evaluated the concept of bad as injustice, violence, exclusion, not being valued, being sad, lying, saying bad words and selfishness. In addition, regarding the situation of knowing the effects of the behaviors in advance, 4th grade students did not want the behavior to be repeated, and they did not want to repeat the behavior.

Keywords: Conscience, perception, primary school, student

Inonu University
Journal of the Faculty of
Education
Vol 26, No 1, 2025
pp. 173-198
[DOI](#)
10.17679/inuefd.1528500

Article Type
Research Article

Received
06.08.2024

Accepted
12.11.2024

Suggested Citation

Çetinkaya, M. & Ekici, Ö. (2025). The Perception of Conscience in 4th Primary School Students, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 26(1), 173-198. DOI: 10.17679/inuefd.1528500

This article is produced from the master's thesis titled "Conscience Perceptions of Primary School Children" conducted under the supervision of Assoc.Prof.Özcan EKİCİ.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It is the individuals in childhood who form the future and ensure the continuation of society. Childhood can be defined as the period from infancy to adolescence. During this period, the child develops and changes physically, mentally and morally in every way. This development and transformation is a process that starts at home and continues at school and in the external environment (Kol, 2013). The early childhood age range of 6-10 years overlaps with primary education. Primary school students should be educated according to basic knowledge, skills, behaviors and values in order to become good citizens in their education and training life. In addition, it is necessary to prepare students for life by taking into account their interests and abilities and to take into account the developmental characteristics of the student (Doğan, 2007; Gündoğan, 2020; Kamer & Şahin, 2021).

Though it is argued that conscience requires cognitive maturity, some views contradict this. They argue that conscience is innate. This raises the question: "Is conscience innate or is it formed later through environmental and educational influences?" According to one view, conscience exists in everyone like other faculties, and its ability to make positive or negative decisions depends on education, knowledge, and understanding—essentially, human programming. According to the other view, no one is born with or without a conscience; it is learned, usually through families. Children learn to follow social rules from their environment (Uysal, 2008). Essentially, children develop attitudes toward social rules by adopting the limits and restrictions taught to them. This process of 'acquisition' usually manifests as 'conscience' (Balaban, 2009).

Purpose

The main aim of this study is to explore primary school students' views on the concept of conscience. The research seeks to answer the following questions:

- ✓ What do children consider to be good? What makes them feel good?
- ✓ What do children consider to be bad? What makes them feel bad?
- ✓ If children could foresee the negative consequences of their actions, would they still engage in those behaviors?
- ✓ Do children listen to their inner voice when making decisions?
- ✓ Do children encounter moral dilemmas when making decisions?
- ✓ Do decisions in response to events affect individuals' perceptions of themselves as good people?

Method

A qualitative research method was employed to address the study's purpose with a holistic approach. "Phenomenology" was chosen as the research design to understand children's perceptions of conscience deeply, based on their experiences. The study focused on "primary school students' perception of conscience." The research group consisted of 50 students from three different 4th-grade classes at Akkoyunlu Primary School in the Kayapınar district of Diyarbakır during the 2023-2024 academic year. Convenience sampling was used to select the participants. Data were collected using an interview form with four open-ended questions. Additionally, a sample moral dilemma was presented to students, developed with expert opinions, to address research sub-objectives 5 and 6. The students' responses were analyzed, coded, and subjected to content analysis.

Findings

Students defined "good" as benevolence, love, compassion, happiness, thinking of others, positive influence, honesty, and respect. They described "well-being" as not being excluded, being accepted, having rights respected, being loved, and being respected. Conversely, "bad" was defined as sadness, injustice, violence, selfishness, exclusion, lying, bad language, and lack of appreciation. Feeling bad was associated with being wronged, deceived, subjected to violence, not being respected, degrading behaviors, unequal treatment, marginalization, and being made fun of.

Responses regarding listening to one's inner voice in decision-making varied. Some students affirmed they listened to their inner voice, basing their answers on avoiding wrong decisions, finding accuracy, preferring good, and acting virtuously. Others who answered "no" relied on intuition and made quick decisions.

Discussion & Conclusion

It was observed that students are significantly influenced by societal norms when defining concepts of good and evil and in their experiences of feeling good or bad. However, when it comes to listening to their inner voices, students rely more on their personal values. This suggests that while societal influences affect the conceptualization of morality, internal moral reasoning is guided by individual values. Given the strong impact of social values, values education plays a crucial role. The findings indicate that students' conscientious values are shaped by their societal environment. Consequently, early values education is expected to have both individual and social impacts over time.

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Vicdan Algıları

Meltem ÇETİNKAYA, MEB, ORCID ID: 0009-0003-5286-5268

Özcan EKİCİ, Dicle Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-1191-3166

Öz

Bu araştırma ile ilkokul öğrencilerinin vicdan kavramına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın temel amacını bütüncül bir yaklaşımla belirlemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak "fenomenoloji" seçilmiştir. Bu çalışmada fenomenolojinin seçilme nedeni; çocukların vicdani anlayışlarını onların deneyimlerinden yola çıkarak farklı yöntemlerle derinlemesine anlamaya çalışmaktır. Araştırmada incelenen olgu "ilkokul öğrencilerinin vicdan algısı" olarak seçilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılı Diyarbakır ili Kayapınar ilçesi Akkoyunlu İlkokulu 4. Sınıflarında, 3 farklı sınıfta öğrenim görmekte olan toplam 50 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin seçilmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada veriler, görüşme formu tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin vicdan algısı ile ilgili verdikleri cevaplar incelenmiş, cevaplar kodlanmış ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrenciler iyi kavramını yardımseverlik, merhametli olma, sevgi, mutlu olma, başkalarını düşünme, saygılı olma ve dürüst olma olarak değerlendirirken; kötü kavramını ise adaletsizlik, şiddet, dışlanma, değer verilmeme, üzülmeye, yalan söyleme, kötü söz söyleme ve bencillik olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca yapılan davranışların etkisini önceden bilme durumuna ilişkin olarak 4. sınıf öğrencileri davranışın tekrarını istemeyerek hayır diye ifade etmişlerdir. Olumsuz etkiyi görme, mutsuz olma, zarar verme gibi durumlar oluştuğu için hayır dediklerini açıklamışlardır. Araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç ise, öğrencilerin vicdani değerlerinin yetiştiği toplumla şekillendiğidir. Bu nedenle küçük yaşlarda verilecek olan değerler eğitiminin önce bireysel daha sonra ise toplumsal bir etkisi olacağı düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Temel Eğitim, Sınıf Öğretmenliği, İlkokul, Çocuk Vicdanı

İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 26, Sayı 1, 2025
ss. 173-198

DOI
10.17679/inuefd.1528500

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi
06.08.2024

Kabul Tarihi
12.11.2024

Önerilen Atıf

Çetinkaya, M. & Ekici, Ö. (2025). İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Vicdan Algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 173-198. DOI: 10.17679/inuefd.1528500
Bu makale Dr. Öğr. Üyesi Özcan EKİCİ danışmanlığında yürütülen "İlkokul Çocuklarının Vicdan Algıları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Geleceği oluşturan, toplumun devamını sağlayan çocukluk çağındaki bireylerdir. Çocukluk; bebeklikten ergenliğe kadar geçen dönem olarak adlandırılabilir. Bu süre zarfında çocuk fiziksel, zihinsel ve ahlaki olarak her yönden gelişir ve değişir. Bu gelişim ve dönüşüm evde başlayıp okulda ve dış ortamda devam eden bir süreçtir (Kol, 2013). 6-10 yaş arası erken çocukluk yaş aralığı ilköğretim ile örtüşmektedir. İlkokul öğrencileri eğitim ve öğretim hayatında iyi birer vatandaş olabilmeleri için temel bilgi, beceri, davranış ve değerlere göre yetiştirilmelidir. Bununla beraber öğrencilerin ilgi ve yetenekleri dikkate alınarak hayata hazırlanmaları ve öğrencinin gelişim özelliklerini dikkate almak gerekmektedir (Doğan, 2007; Gündoğan, 2020; Kamer & Şahin, 2021).

Bireyin gelişim süreçleri dikkate alındığında, birey çocukluk evresini tamamlayarak önce ergen sonra ise yetişkin olmaktadır. Bu gelişim süreçlerinde bireyde en hızlı fiziksel büyüme ise çocukluk çağında gerçekleşmektedir. Bu dönemde çocuklar çok aktiftir, oyun oynamayı sevmektedirler. Okuma, yazma ve temel matematik becerilerini bu yaşta kazanmaktadırlar. Çocuğun duygusal tepkileri artık benmerkezci değil, daha gerçekçi ve sosyal durumlara uygundur. Çocuklar ders çalışmayı sevmekte, kim olduğunu ve etrafındakilerin duygularını anlamaya başlamaktadır (Konuk, 2006). Birey bu gelişim süreçlerinden geçerken, çocukluktan itibaren büyüdükçe hayata bakış açıları da genişlemektedir. Yine birey küçük yaşlardan itibaren iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış kavramlarını da öğrenmektedir. Aynı zamanda birey, cinsiyet kimliğini de, çocukluk döneminde öğrenmektedir (Kol, 2013).

Ayrıca Piaget, 6-10 yaş aralığını, çocukların ailelerinden ayrılıp dış dünyaya açıldığı belirli bir kullanım dönemi olarak aktarmıştır. Somut işlemler aşamasındaki çocuklar sembolik zihinsel aktiviteden gerçek zihinsel aktiviteye geçmektedirler. Mantıksal bir şema oluşturmaktadırlar. Sadece algısal olarak değil, aynı zamanda tartışmaya da başlamaktadırlar. Bu yaştaki çocuklar, alışılmadık nesnelere veya durumlara itiraz etmek için beş duyularını kullanamazlar, ancak nesneleri uzunluk, ağırlık ve sese göre sınıflandırabilirler (Pala-Özçelik, 2020).

Çocuklar fiziksel olarak gelişip olgunlaşırken, aynı zamanda ailelerinden ve sosyal çevrelerinden toplumsal değerleri de öğrenirler. Çocuklar bu değerleri sadece ailelerinden değil aynı zamanda eğitim yoluyla okullarda da öğrenirler. Eğitim sürecinde ilkokulda çocuğun aktif olarak tanıdığı ve kabul ettiği değer ve yargılar ile ailenin çocuğa dayattığı değer ve kurallar önem kazanmaya başlar (Ekici, 2023; Kamer & Şahin, 2021; Pala-Özçelik, 2020). Bu yaştaki çocukların ahlaki gelişimini inceleyenler bu süreçlere farklı isimler vermektedirler. Piaget'ye göre ilkokul çağına denk gelen bu süreç dışadönük bağımlılık dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde çocuğun ahlaki yargıları başkalarına bağımlıdır. Çocuklar, olayları ve eylemleri belirli sonuçlara göre değerlendirdikleri için ahlaki gerçekçidirler (Yazıcı, 2014). Örneğin, iyi niyetine rağmen birçok bardak kıran bir çocuk, kasıtlı olarak birkaç bardak kıran bir çocuktan çok daha suçludur. Bu dönemde çocuğun bilişsel gelişimi amaç ve sonucu birlikte değerlendirmek için yeterli değildir (Doğan, 2007).

Kohlberg'e göre ise buna geleneksel düzey denmektedir. Bu aşama okul çağında başlamakta ve ergenlik başlayana kadar devam etmektedir. Somut düşünme yeteneği geliştirilerek çocuklarda toplum tarafından kabul edilen iyi ve kötü kavramı yerleşmiş olmaktadır. İyi ve doğru roller burada ahlaki değerlerin temelini oluşturmaktadır. Ancak bu aşamada çocuk, ödüle götürdüğü için iyiliği ve adaleti kabul etmekte, cezayı getirdiği için kötülükten ve yanıştan kaçınmaktadır. Dolayısıyla iyi ve kötü kavramlarını kendi süzgecinden geçirememiştir. Toplumsal düzene önem verildiğinde sadece ona uymak değil, toplumu yaşatmak da önemlidir (Çinemre, 2013). Bununla birlikte günümüzün hızla gelişen dünyasında çocuklar kendilerini sanal, yapay ortamlarda bulmakta ve buralardaki hayata uyum sağlamaktadır. Bu sanal ve yapay ortamlar çocuklara birçok fırsat sunmakla birlikte onları bazı

değerlerden uzaklaştırabilmektedir (Bakaç, 2013; Göz, 2014). Toplumun benimsediği iyi ve kötü davranış standartları ve bu doğrultuda kabul edilen değerler yaşadığımız çevreye bağlı olarak zaman içinde değişebilmektedir (Akar, 2017). Bu noktada yaşanan değişimlerin olumlu yönde olması için çeşitli çalışmalar yapılmış ve değerler eğitimi kavramı doğmuştur (Yaylacı, 2016).

Değerler eğitimi hayatın bir parçası olan, hem ailede hem de toplumda kültür aktarımı yoluyla alınan; ancak günümüzde ise müfredata aktarılarak eğitim hayatındaki yerini almıştır (Akar, 2017). Program sayesinde aşılan değerler, ailede ve çevrede oluşanlar, öğretmenlerin ve arkadaşların etkisiyle okul ortamına daha sistemli bir şekilde aktarılmaktadır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008).

Değerler eğitiminin temel amacı ise bireyin dış etkenler tarafından yönetilmek yerine kendi kendini yönetmesini sağlamak ve dış ahlaktan iç ahlaka ulaşmaktır. Burada söz edilen iç ahlak kavramı vicdan olarak görülebilir. Kişisel değer, bireylerin dış etkenler tarafından yönlendirilmek yerine kendi “vicdanlarına” dayalı seçimler yapmalarıyla oluşmaktadır (Zengin & Arslan İçöz, 2018). Bu nedenle bireyin hem ailede hem de okulda iyi yetiştirilmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim sürecinde çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak yürütülürse, çocukların düşünme, öğrenme, konuşma ve değer duygusu geliştirme becerilerinin gelişimini etkileyecektir. Böylece bireyler iyiyi ve kötüyü fark ederek doğru kararlar verebilirler (Demircioğlu & Tokdemir, 2008; Ekici, 2023; Gömleksiz & Cüro, 2011). Bu noktada vicdan kavramı ile karşılaşmakta ve bu kavramının nasıl öğretileceği önem kazanmaktadır. Zira vicdan hayatın önemli bir kavramıdır.

Toplumsal ve bireysel yaşam için önemli olan vicdan, insanların duygularını ne şekilde etkilediği önem arz etmektedir. Zira vicdan insanları kötü şeyler yaptıklarında mutsuz eden bir duygudur. İnsanları doğru yola iletir ve yanlış yoldan uzaklaştırır (Kahveci, 2012). Ayrıca Türk Dil Kurumuna göre ise vicdanı, “kişiyi fiilleri hakkında muhakeme etmeye zorlayan ve ahlaki değerleri hakkında doğrudan ve ihtiyari muhakemelerde bulunmasını sağlayan güç” olarak belirtmiştir (TDK, 2015). Vicdan ile ilgili yapılan açıklamalara bakıldığında; Kant (2007) vicdanı, kendini yargılamaktan çok kendini uyarılma içgüdüğü olarak görürken, Nietzsche (2005) vicdanı, bireyin zalimlik içgüdüünün dışa döndürülemeyecek şekilde içe dönük olması olarak tanımlamaktadır (akt. Demirkol & Kılıç, 2017).

Bireydeki vicdan algısının gelişimine bakıldığında, bir kişinin çocukluğundan beri kendisine verileni alabilmesi için kendisini ayrı bir “ben” olarak görmesi ve insanlar arasında bir “karşılıklılık ilkesi” olduğunu anlaması gerekir. Bunun farkına varmak, bir vicdan geliştirmenin ilk adımıdır. Bilişsel olgunluk ve farkındalık bu nedenle vicdanın oluşumu için gereklidir. Dış kontrol güçleriyle (ebeveynler, öğretmenler, toplumsal değerler vb.) iç kontrol mekanizmasına dönüşmeye başladığında vicdan oluşmaya başlamış demektir (Akşeker, 2005’den akt. İmamoğlu, 2010).

Ancak bireyler çocukluk sürecinde bilişsel ve duyuşsal olarak yeterli gelişimi sağlamadıklarında vicdan ile ilgili bazı değerleri kavrayamaya bilirler. Zira küçük bir çocuk verdiği sözü tuttuğunda bunu ahlaki ve doğru bir davranış olarak algılamayabilir. Fakat vicdan geliştikçe sözü tutmak, çocuğun gelecekteki sorumluluk ve görev duygusunun temelini oluşturur (Rousseau, 2002’den akt. Balık & Duran 2021). Bunun yanında vicdanın bilişsel olgunluk gerektirdiği ileri sürülmekle beraber, bazı görüşler aksi yönde ilerlemektedir. Bu görüşlere göre vicdanın doğuştan olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle vicdan ile ilgili olarak “Vicdan doğuştan mıdır? Yoksa sonradan çevresel ve eğitimsel etkilerle oluşan bir kavram mı?” olduğu tartışılmaktadır. Birinci görüşe göre vicdan, diğer tüm yetiler gibi normal bedende vardır. Vicdanın olumlu ya da olumsuz karar verebilmesi, aldığı eğitime, biriktirdiği bilgi ve anlayışa, yani insanlar tarafından programlanmasına bağlıdır. İkinci görüşe göre hiç kimse vicdanlı veya vicdansız doğmaz. Vicdan öğrenilir ve genellikle aileler tarafından öğrenilir. Çocuklar sosyal kurallara uymayı çevrelerinden öğrenirler (Uysal, 2008). Temel olarak çocuklar,

kendilerine öğretilen sınırları ve kısıtlamaları benimseyerek toplumsal kurallara karşı belirli tutumlar geliştirirler. Bu 'edinme' süreci genellikle 'vicdan' olarak kendini göstermektedir (Balaban, 2009).

Vicdan ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; vicdan üzerine pek çok tanımlama yapılmıştır ve aynı zamanda vicdanın kaynağı araştırılmıştır (Demirkol & Kılıç, 2017; Ekici & Yılmaz, 2022; Erdem, 2021; Gül, 2008; Güler, 2010; İmamoğlu, 2010; Kuçuradi, 2006; McGuire, 1963; Vithoulkas & Muresanu, 2014; Yıldız, 2018; Zengin & Arslan, 2018). Ancak literatüre bakıldığı zaman çocukluk çağındaki bireylerin vicdan algılarıyla ilgili araştırmalara rastlanmamıştır. Çocuklar doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü ne şekilde algırlar? Bu algılardan yola çıkarak yapmayı düşündüğü veya yaptığı eylemleri ne şekilde değerlendireceği çocuğun vicdanıyla ilgilidir. Geleceğin toplumunu bugünün çocukları oluşturur. Çocukluk çağında yerleşen vicdani değerler ilerde bireyin vereceği kararların temeli olarak görülebilir. Kararlar bireyleri, bireyler ise toplumu etkiler (Bakaç, 2013; Göz, 2014). Daha dürüst ve ahlaklı bir toplum oluşturmak için bugünün çocuklarının vicdan algılarını değerlendirmek ve bu algıları geliştirmek gerekir. Bu nedenle araştırmanın amacı ilkökul öğrencilerinin vicdan kavramına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Çocuklara göre iyi nedir? Onlara ne iyi hissettirir?
2. Çocuklara göre kötü nedir? Onlara ne kötü hissettirir?
3. Çocuklar yaptıkları davranışların kötü sonuçlarını önceden görebilselerdi yine de aynı davranışı yaparlarmıydı?
4. Çocuklar bir konuda karar verirken iç seslerini dinlerler mi?
5. Çocuklar, ihtiyaçları olması durumunda verilecek kararlarda ahlaki ikileme düşerler mi?
6. Bir olay karşısında verilen kararlar bireylerin iyi insan olma durumunu değiştirir mi?

2. Yöntem

Araştırmanın temel amacını bütüncül bir yaklaşımla belirlemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, araştırmacının materyali doğrudan kaynaktan aldığı, bağlamı ve olguları anlamayı sağlayan ayrıntılı betimlemeler yaptığı ve elde ettiği bilgilere dayanarak tümevarımsal genellemeler yaptığı araştırma olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk vd., 2014). Nitel araştırma, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanarak gözlemleri ve olayları doğal ortamlarında kapsamlı ve gerçekçi bir şekilde keşfetmeye yönelik nitel bir süreci izleyen araştırmalardır. Başka bir deyişle, nitel araştırma, teori oluşturma anlayışı yoluyla çevresel sosyal fenomenleri incelemeye ve anlamaya odaklanan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma deseni olarak "fenomenoloji" seçilmiştir. Fenomenolojik sorgulama, katılımcılar tarafından tanımlanan kavramla ilgili araştırmacının bireysel deneyimlerini keşfetmek için kullanılan bir araştırma stratejisidir (Creswell, 2015). Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. Fenomenoloji, tamamen bilmediğimiz ve tam olarak anlayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu çalışmada olgu bilim ya da fenomenolojinin seçilme nedeni; çocukların vicdani anlayışlarını onların deneyimlerinden yola çıkarak farklı yöntemlerle derinlemesine anlamaya çalışmaktır. Araştırmada incelenen olgu "ilkokul öğrencilerinin vicdan algısı" olarak seçilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılı Diyarbakır ili Kayapınar ilçesi Akkoyunlu İlkokulu 4. sınıflarında, 3 farklı sınıfta öğrenim görmekte olan toplam 50 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin seçilmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi araştırmacı okulun il merkezinde olması,

yakın olması, kolay ulaşılabilir olması ve öğretmenler tarafından öğrenciler hakkında yeterli bilgi verilmesi nedeniyle tercih etmiştir. Ayrıca okul ve öğrenciler hakkında yeterli bilgiye sahip olunması araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışmada uzman görüşleri dikkate alınarak 4. sınıf, ilkokuldan ortaokula geçiş süreci olmasından dolayı ve 4. sınıf öğrencilerinin kendini daha iyi ifade edebileceği düşünülməsi nedeniyle seçilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik özellikler aşağıda tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 1.

Çalışma Grubu 4.sınıf öğrencilerin demografik özellikleri

		<i>Çalışma Grubu</i>
		<i>f</i>
Cinsiyet	Kadın	18
	Erkek	32
Yaş	9 yaş	42
	10 yaş	8

Çalışma grubu 4. Sınıf öğrencilerinin özelliklerini gösteren Tablo 4'e bakıldığında, katılımcı 50 öğrenciden 32 öğrenci erkekler olurken, 18 öğrencinin kızlardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında 50 öğrenciden 42'si 9 yaşındayken sadece 8 öğrencinin 10 yaşında olduğu görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Fenomenolojik araştırmalarda veri toplama, derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve belgeler yoluyla yapılmaktadır (Cresswell, 2007; Moustakas, 1994 akt. Ceylan ve Gündoğdu, 2018). Bu çalışmada araştırmacı, veri toplama aracı olarak 3 bölümden oluşan görüşme formu kullanarak veri toplamıştır. Görüşme formunun birinci kısmında formun nasıl doldurulacağına ilişkin yönerge ile öğrencilerin demografik özelliklerini ortaya çıkaracak sorular bulunmaktadır. Görüşme formunun ikinci kısmında ise araştırmacı tarafından geliştirilip uzman görüşlerine başvurulduktan sonra ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin vicdan kavramına ilişkin görüşlerinin belirlenebilmesi için 4 sorudan oluşan açık uçlu görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun üçüncü kısmında araştırmanın alt amaçlarından 5. ve 6. sorulara uygun olarak uzman görüşlerine başvurularak öğrencilerde ahlaki ikilem oluşturacak örnek bir olay verilmiştir. Örnek olayla ilgili olarak uzman görüşlerine başvurularak araştırmanın alt amaçlarından 5. ve 6. soruları içerecek iki soru hazırlanarak öğrencilere sorulmuştur.

Öğrenci Tanıma Formu: Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla uzman görüşüne başvurularak 2 maddeden oluşan öğrenci tanıma formu (Cinsiyet ve Yaş) araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (Ek-1). Öğrenci tanıma formu ile araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerinin alınması amaçlanmıştır.

Görüşme Formu: Görüşme formunun geliştirilme sürecinde ilk olarak vicdan ile ilgili daha önce yapılmış olan yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiş, daha sonra bu kaynaklardan faydalanarak araştırmanın alt problemleri dikkate alınarak görüşme soruları oluşturulmuştur. Oluşturulan soruların çalışmanın amacına uygunluğuna ilişkin dört sınıf eğitimi alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Alan uzmanlarının görüşleri sonrası oluşturulan görüşme formu, çalışma grubu öğrencileri dışında 20 tane 4. sınıf öğrencisine uygulanmış ve daha sonra uygulama sonucunda yeterli düzeyde net ve açık olmayan ya da öğrenciler tarafından anlaşılmayan soru maddeleri araştırmacı tarafından alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda görüşme formundan çıkarılarak ya da düzeltilerek forma son şekli verilmiştir. Sorular öğrencilere ve alan uzmanlarına okutularak anlaşılır ve objektif olup olmadığına bakıldıktan

sonra 4 açık uçlu soru ve veri toplama aracının 2. kısmındaki örnek olay ve ilgili sorular elde edilmiştir. Örnek olayda, öğrencilerin vicdan algılarını ortaya çıkarabilmek için, öğrencilerde ahlaki ikilem oluşturacak kısa bir metin verilmiş, bu metne göre öğrencilere araştırmanın alt amaçlarındaki 5. ve 6. soru yöneltmiştir. Araştırmacı alan uzman görüşlerine başvurarak açık uçlu görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi literatüründe farklı kavramlar ve yaklaşımlar sunulmuştur. Bu yaklaşımların en önemli noktası verileri betimlemek ve temaları keşfetmek olmuştur. Bir diğer önemli husus da araştırmacının yorumları ve ortaya çıkan temaları anlamlı bir şekilde ilişkilendirmesidir. Bu, içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

İçerik analizinde metin, belge veya içerik incelenmekte, ardından bu bilgiler sınıflandırılmakta, bu sınıflandırmalar sayısal verilere dönüştürülebilmektedir. Süreçlerin sonunda gerekli analizler yapılmaktadır (Sönmez & Alacapınar, 2016).

İçerik analizi, toplanan bilgileri ayrıntılı olarak analiz etmek ve net olmayan temaları ve boyutları ortaya çıkarmak için kullanılır. İçeriğin belirli özelliklerine ilişkin bilgiden nesnel ve sistematik olarak sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir tekniktir. Bu, bir metinde veya bir dizi metinde belirli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemek için yapılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014).

Bu bilgiler sistematik ve net bir şekilde tanımlanmakta, açıklanmakta ve yorumlanmakta, neden-sonuç ilişkileri araştırılmakta ve sonuçlar çıkarılmaktadır. İçerik analizinde özetlenen ve yorumlanan bilgiler işlenerek burada kavramlar ve temalar derinlemesine incelenebilmektedir. Böylece içerik analizi verileri tanımlar ve bunlardaki olası gerçekleri ortaya çıkarmaktadır. Genel olarak burada gerçekleştirilen işlem, benzer bilgiler belirli konu ve kavramlar çerçevesinde birleştirilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Bu çalışmada açıklayıcı veri analizlerinden biri olan içerik analizi söz konusu çalışmaya uygun olduğu için kullanılmıştır. Bailey'e (1982) göre belgeler tek başına araştırma verisi oluşturabilmektedir. Bu durumda, çalışmanın amacına göre belgelerin kapsamlı bir içerik analizi gerçekleştirilmektedir. Belgeleri bu amaçla kullanan araştırmacılar, belgeleri dört adımda inceleyebilmektedirler.

- 1) Analize edilecek verilerin seçimi,
- 2) Temaların geliştirilmesi,
- 3) Analiz biriminin belirlenmesi ve
- 4) Sayısallaştırma (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Bu çalışmada alt problemlere göre görüşmelerden materyal seçilmiş, temalar geliştirilmiş, analiz birimleri belirlenmiş ve materyalin analiz aşamasında sayısallaştırma kullanılmıştır.

Vicdan görüşleri, belirli bir kavramsal çerçeveye yerleştirilerek gruplandırılır ve kodlanır. İçerik analizi için kodlama kavramsallaştırmayı içerir. Kavramsallaştırma, araştırmada kullanılan kavram ve görsellerin ne anlama geldiğini açıklamaktır (Babbie, 2004). Yani kavramların sınırlarını çizerek bu kavramları ölçen, varlığını veya yokluğunu gösteren göstergeleri tanımlar. Bu bağlamda öğrencilerin görüşleri vicdanlarına göre incelenmekte ancak görüşler kategorize edilmektedir.

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin vicdan algısı ile ilgili verdikleri cevaplar incelenmiş, cevaplar kodlanmış ve içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde katılımcı 4. sınıf öğrencilerinin bazı ifadelerine yer verilmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplarda yer alan temel noktalar; yüzde ve frekans değerleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Elde edilen

verilerin analizi sürecinde, katılımcı öğrencilerin vermiş olduğu görüşler incelenerek ilk önce alt kodlara ulaşılmıştır. Araştırmacı tarafından alt kodlamalar yapılırken öğrencilere uygulanan tüm görüşme formları Öğrenci1 (Ö1,Ö2,Ö3..... Ö50 gibi) numaralandırılmıştır. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplarda birden fazla alt kodlamaya ulaşılabilceği için her bir alt kod için katılımcı öğrencilerin numarası verilmiştir. Alt temaların kodlanmasında öğrencilerin sayısından ziyade verilmiş yanıtlar dikkate alınarak kodlanmıştır. Sonra tümevarımcı bir analizle oluşturulan alt kodlamalardan temalar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca verilerin analizi sürecinde tüm alt kodlamalar aralıksız bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Temalar ortaya çıkmasından sonra ise araştırmacı 2 hafta beklemiş ve öğrencilerle görüşme sonucunda elde edilen veriler tekrar kodlanmıştır. Böylelikle her iki kodlama sonucunda herhangi bir farklı sonucun ortaya çıkıp çıkmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmacı tarafından yapılan bu karşılaştırmayla verilerin güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçlarına İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması

Nitel araştırmalarda geçerlilik, elde edilmiş olan bulguların doğruluğunun değerlendirilmesidir (Creswell, 2015). Bir araştırmanın yapı geçerliliği, öncelikle veri toplama sürecinde farklı veri türlerinin kullanılmasıyla elde edilen verilere kanıt zinciri oluşturmasıyla sağlanır (Akar, 2017; Yıldırım & Şimşek, 2011). Bununla beraber bir araştırmada katılımcı sayısının artırılması, araştırmada gözlemlerin genişletilmesi ve ayrıca alanda geçirilen sürenin fazla olması yapılan araştırmanın doğruluğunu ve değerini artırmaktadır (Creswell, 2015; Yıldırım & Şimşek, 2011). Tüm bu durumlar araştırmada dikkate alınarak çalışma için kullanılan veri toplama araçlarının iç-dış geçerlilik ve iç-dış güvenirliliğine bakılmıştır.

Bu araştırma da geçerliliğin sağlanması aşağıda belirtilmiş olan önlemler alınmıştır:

1. Araştırma için gerekli olan verilerinin toplanarak analiz edilmesinin her bir aşaması ayrıntılı olarak açıklanmıştır.
2. Katılımcı öğrencilerin içten ve samimi yanıtlar verebilmesi için öğrencilerin rahat olabileceği ve kendilerini olduğu gibi doğal bir şekilde ifade edebilecekleri sınıf ortamında görüşme formu uygulanmıştır.
3. Verilerin temalaştırılması ve yorumlanması kısmında araştırmacı bütün süreç boyunca tarafsız bir tutum sergilemiş ve objektif olmaya çalışmıştır.
4. Verilerin analizinin bitip yorumlanması sonrası, araştırmaya katılmış olan öğrencilerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

İç ve dış güvenirlilik çalışmaları için araştırmacı tarafından yapılanlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

1. Öncelikle araştırmacı, çalışmanın bütün süreçlerinde araştırmadaki rolünü ayrıntılı olarak açıklamıştır.
2. Araştırmacı, katılımcı öğrencilerin özelliklerini ayrıntılı olarak açıklamıştır.
3. Bu araştırmanın güvenirliliğinin sağlanması, araştırmacı ve dört Sınıf eğitimi alan uzmanı ile beraber yapılmıştır.
4. Araştırmacı, araştırma için oluşturmuş olduğu veri toplama aracını dört alan uzmanının görüşlerine başvurarak uygulanabilirliğini belirlemeye çalışmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri sonrası gerekli düzeltmeler yapılarak görüşme formu oluşturulmuştur.
5. Araştırmacı, veri toplama aracında yer alan sorulara öğrenciler tarafından verilen yanıtları incelerken, yanıtları aralıksız bir şekilde, her birini ayrı ayrı inceleyip kodları elde etmiştir. Kodlamalar sonrası iki hafta bekleyip, öğrencilerin vermiş olduğu yanıtları tekrar inceleyerek kodlamaları tekrardan yapmıştır. Araştırmacı 2. kodlama sonrası, 1. kodlamayla karşılaştırma yaparak elde edilen verilerin güvenirliliğini sağlamıştır. Yapılan güvenirlilik çalışması

sonucunda temalara ulaşmıştır. Araştırmada analiz sonucunda elde edilen verilerin kapsam geçerliliğinin belirlenmesi için iki farklı alan uzmanı tarafından kodlamalar yapılmıştır. Alan uzmanları tarafından ortaya çıkan kodlamalar Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilmiş olan Güvenirlik = $(\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})) < \%70$ formül ile hesaplanmıştır. Araştırma sonunda görüş birliğinin % 93 olduğu ve bu sonuca göre güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde görüşme formunda yer alan sorulara, öğrencilerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular yer almaktadır.

3.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

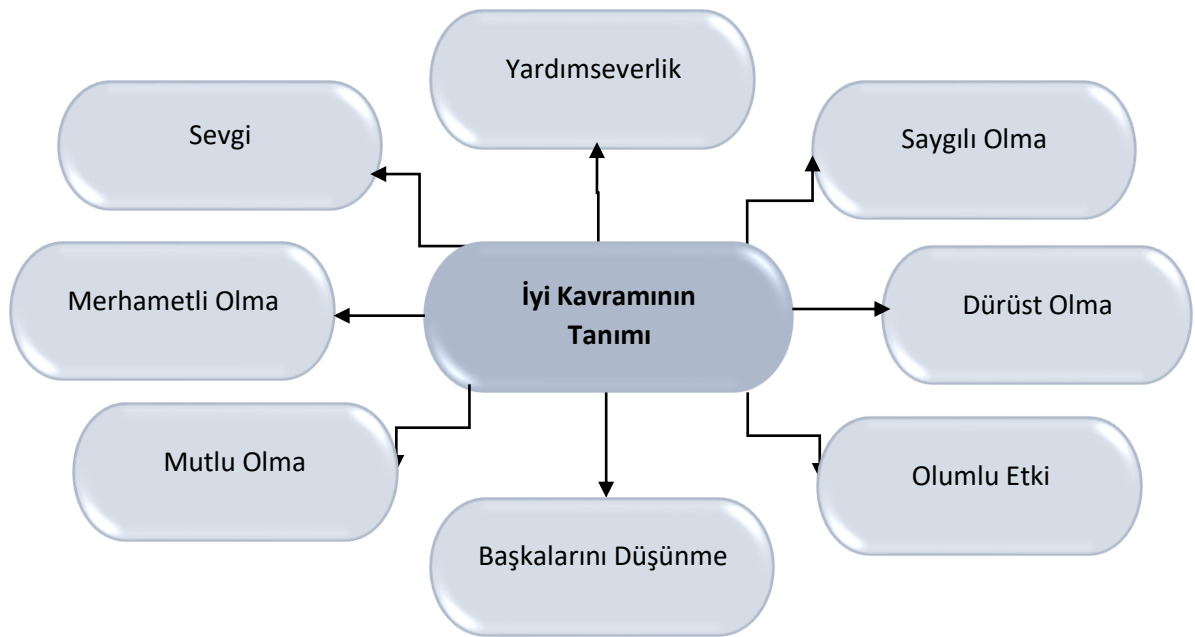
Birinci alt temada öğrencilere sorulmuş olan “Sizce iyi nedir? Size ne iyi hissettirir?” sorusuna verilen cevaplar iki alt tema şeklinde aşağıda verilmiştir.

İyi Kavramına İlişkin Öğrenci Görüşleri

İyi kavramına ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Sizce iyi nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1.

İyi Kavramının Tanımına İlişkin Görüşler

Şekil 1 incelendiğinde, öğrenciler iyilik kavramını alt temalarla tanımlamıştır. Öğrenciler iyiliği; yardımseverlik, sevgi, merhametli olma, mutlu olma, başkalarını düşünme, olumlu etki, dürüst olma ve saygılı olma olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin “Sizce iyi nedir?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Eğer bir şey beni mutlu ediyorsa o şey bence iyidir.” (Ö4)

“Bence iyi olmak saygılı olmak, yardımsever olmak, hoşgörülü olmak iyi olmaktır.” (Ö16)

“Bir insanın dürüst olması onu iyi yapar.” (Ö9)

“Sevmek ve sevilme iyiliktir. İnsanları mutlu eder.” (Ö23)

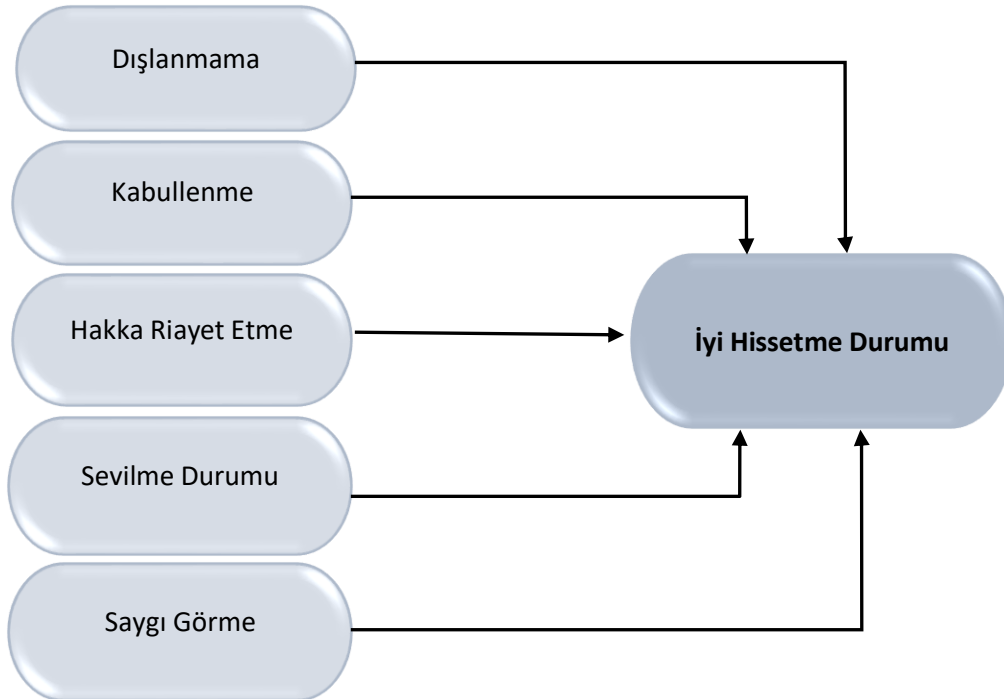
Çalışma grubunda yer alan öğrenciler iyilik kavramını farklı şekillerde tanımlamışlardır. Her biri iyilik kavramının farklı bir boyutunu ele almışlardır.

İyi Hissetme durumuna İlişkin Öğrenci Görüşleri

İyi hissetme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Size ne iyi hissettirir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 2’de yer verilmiştir.

Şekil 2.

İyi Hissetme Durumuna İlişkin Görüşler

Şekil 2 incelendiğinde, öğrenciler iyi hissetme durumunu; dışlanmama, kabullenme, hakka riayet etme, sevilme durumu ve saygı görme olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin “Size ne iyi hissettirir?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Birinin bana teşekkür etmesi bana iyi hissettirir.” (Ö48)

“Arkadaşlarımla beni sevmesi bana iyi hissettirir.” (Ö32)

“Beni en iyi hissettiren şey herkesin birbirine saygılı davrandığını görmektir.” (Ö12)

“Sınıf arkadaşlarımla iyi anlaşmak beni mutlu eder.” (Ö6)

Çalışma grubunda yer alan öğrenciler iyi hissetme durumunu farklı şekillerde tanımlamışlardır.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

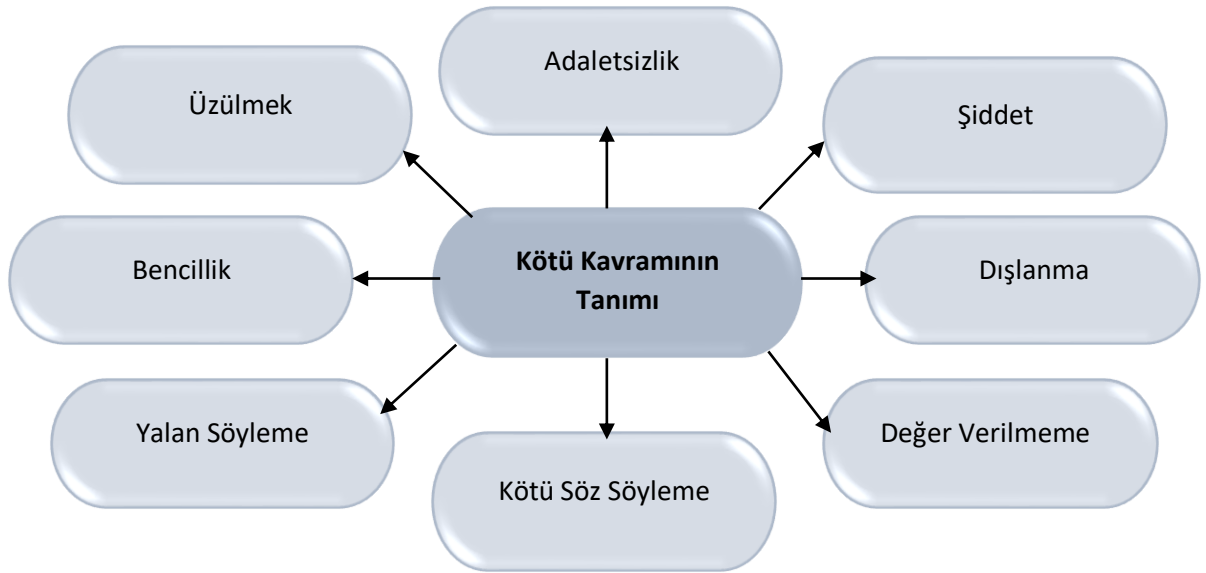
İkinci alt temada öğrencilere sorulmuş olan “Sizce kötü nedir? Size ne kötü hissettirir?” sorusuna verilen cevaplar iki alt tema şeklinde aşağıda verilmiştir.

Kötü Kavramına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Kötü kavramına ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Sizce kötü nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 3’de yer verilmiştir.

Şekil 3.

Kötü Kavramının Tanımına İlişkin Görüşler

Şekil 3 incelendiğinde, öğrenciler kötü kavramını; üzölmek, adaletsizlik, şiddet, bencillik, dışlanma, yalan söyleme, kötü söz söyleme ve değer verilmeme olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin “Sizce kötü nedir?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Dışlanmak, yalan söylemek vb. gibi şeyler kötü davranışlardır. Bunun gibi şeyler benim başıma gelse ben çok üzöürüm.” (Ö47)

“Bence kötü hareket, bencillik, dalga geçmek gibi şeyler kötüdür.” (Ö29)

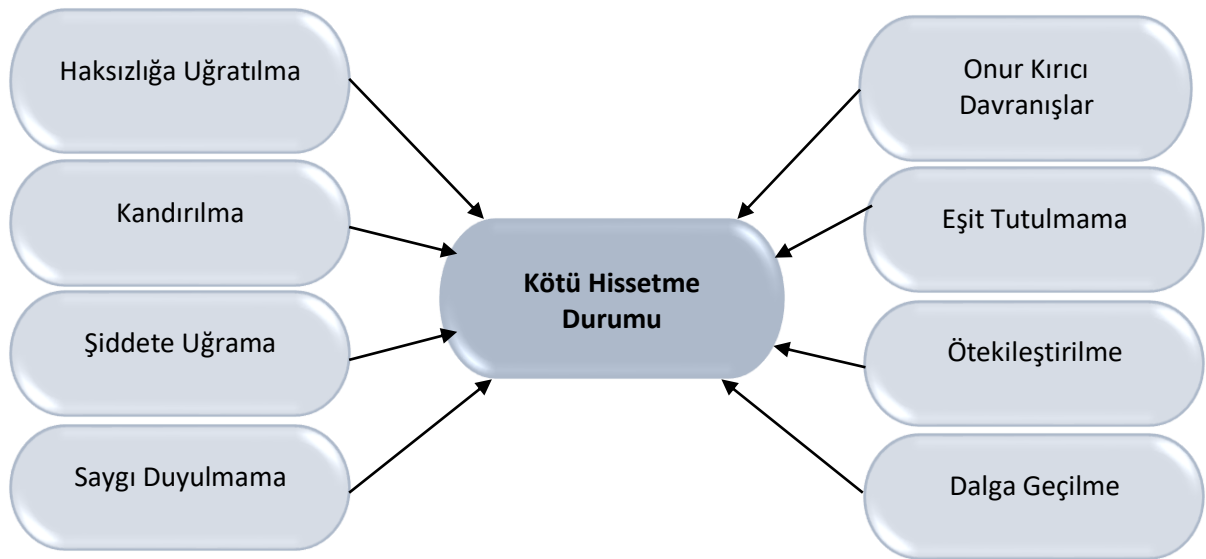
“Bence en kötü şey şiddettir. Birine vurmak, ona zarar vermek dünyanın en kötü şeyidir.” (Ö7)

“Adaletin olmaması kötü şeydir. Bu bize hep haksızlığa uğramış hissettirir.” (Ö17)

Çalışma grubunda yer alan öğrenciler kötü kavramını farklı şekillerde tanımlamışlardır. Birçoğu kötölük kavramını üzölmekle bağdaştırmışlardır.

Kötü Hissetme durumuna İlişkin Öğrenci Görüşleri

Kötü hissetme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Size ne kötü hissettirir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 4’te yer verilmiştir.

Şekil 4.*Kötü Hissetme Durumuna İlişkin Görüşler*

Şekil 4 incelendiğinde, öğrenciler kötü hissetme durumunu; haksızlığa uğratılma, kandırılma, şiddete uğrama, saygı duyulmama, onur kırıcı davranışlar, eşit tutulmama, ötekileştirilme ve dalga geçilme olarak tanımlamışlardır.

Öğrencilerin “Size ne kötü hissettirir?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Biri bana vurursa kendimi kötü hissederim.” (Ö14)

“Arkadaşım bana küfür ederse kendimi çok kötü hissederim.” (Ö39)

“Eğer arkadaşlarım benimle dalga geçerlerse çok üzülürüm. Bu beni kötü hissettirir.” (Ö28)

“Sınıftaki arkadaşlarım beni aralarına almazlarsa, beni dışarlarsa bu beni çok kötü hissettirir.” (Ö18)

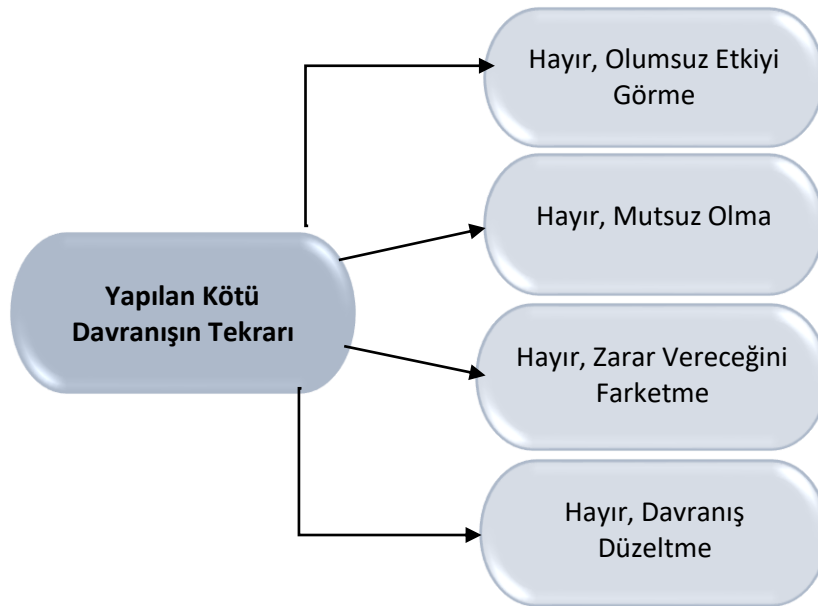
Çalışma grubunda yer alan öğrenciler kötü hissetme durumunu farklı şekillerde tanımlamışlardır.

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular**Yapılan davranışların sonuçlarına ilişkin öğrenci görüşleri**

Yapılan davranışların etkisini önceden bilme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Yaptığınız davranışların kötü sonuçlarını önceden görebilseydiniz yine de aynı davranışı yapar mıydınız?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 5’te yer verilmiştir.

Şekil 5.

Yapılan Kötü Davranışın Tekrarına İlişkin Görüşler

Şekil 5 incelendiğinde, öğrenciler “hayır” diye görüş bildirmişlerdir. Hayır cevabının nedenlerini ise farklı şekilde açıklamışlardır. Bu nedenler; olumsuz etkiyi göreceği için hayır deme, mutsuz olacağı için hayır deme, zarar vereceği için hayır deme ve davranışını düzeltmek için hayır deme olarak tanımlanmıştır.

Öğrencilerin “Yaptığınız davranışların kötü sonuçlarını önceden görebilseydiniz yine de aynı davranışı yapar mıydınız?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Hayır yapmazdım. Çünkü bunu görmek benim ve başkalarının zarar görmesini istemezdim. Bu yüzden bir daha o davranışı yapmazdım.” (Ö41)

“Ben olsam yapmazdım çünkü sonu kötü olabilir.” (Ö22)

“Ben bir çocuğa çarptığımda kendimi kötü hissedirdim. Bundan dolayı aynı davranışı bir daha yapmazdım.” (Ö5)

“ Hayır, yapmazdım, çünkü kötü sonuçlar beni mutsuz eder. Kendimi mutsuz etmek istemezdim.” (Ö19)

Çalışma grubunda yer alan öğrenciler yaptığınız davranışların kötü sonuçlarını önceden görebilseydiniz yine de aynı davranışı yapar mıydınız sorularına genel olarak hayır cevabını vermiş fakat nedenleri açıklamada farklı yollara başvurmuşlardır.

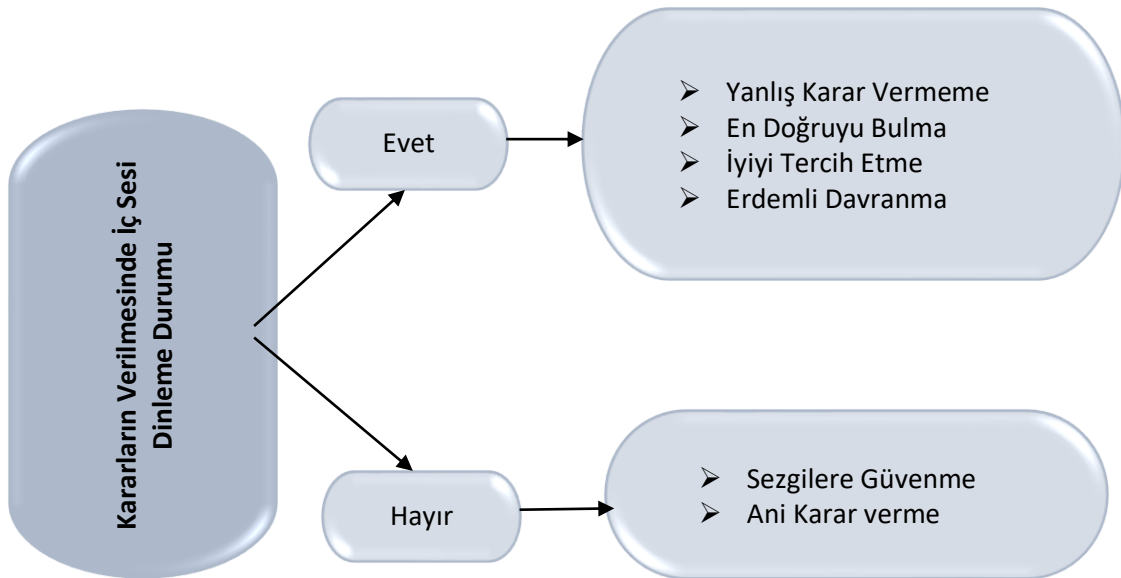
3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Verilen Kararlarda İç Sesi Dinleme Durumuna İlişkin öğrenci görüşleri

Verilen kararlarda iç sesi dinleme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Bir konuda karar verirken iç sesinizi dinler misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 6’te yer verilmiştir.

Şekil 6.

Kararların Verilmesinde İç Sesi Dinleme Durumuna İlişkin Görüşler

Şekil 6 incelendiğinde, bazı öğrenciler “evet” cevabını verirken, bazı öğrencilerin ise “hayır” cevabı verdiği görülmüştür. Evet cevabını veren öğrenciler; yanlış karar vermeme, en doğruyu bulma, iyi tercihe etme ve erdemli davranma durumlarından yola çıkarak cevaplarını açıklamışlardır. Hayır cevabını veren öğrenciler ise cevaplarını, sezgilerine güvenme ve ani karar verme durumlarıyla açıklamışlardır.

Öğrencilerin “Bir konuda karar verirken iç sesinizi dinler misiniz?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“İç sesim bana iyi şeyler söyler ve bende onu dinlerim.” (Ö15)

“Dinlerim, benim ve başkalarının üzülmelerini istemem. Ve onu dinlerim. İç sesim bana doğruyu söyler.” (Ö24)

“Dinlemem çünkü zaten doğruyu kendim bulabilirim.” (Ö37)

“İç sesimi dinlersem hemen karar veremem o yüzden dinlemem.” (Ö46)

Çalışma grubunda yer alan öğrenciler bir konuda karar verirken iç sesi dinleme konusunda ikiye ayrılmıştır. Kimi öğrenciler iç sesini dinlemeyi tercih ederken, kimi öğrenciler iç sesini dinlememeyi tercih etmiştir.

3.5. Örnek Olay Yöntemiyle Elde Edilen Bulgular

Öğrencilerin vicdan algılarını ortaya çıkarabilmek için, öğrencilerde ahlaki ikilem oluşturacak aşağıda yer alan kısa bir metin verilmiş, bu metne göre öğrencilere araştırmanın alt amaçlarındaki 5. ve 6. soru yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere aşağıda yer verilmiştir.

Örnek olay: “Ali maddi durumu kötü olan bir öğrencidir. Aylardır istediği ayakkabılar için para biriktirmektedir. Ancak yeterli parayı biriktirememiştir. Bir gün teneffüste sınıfa ceketini almaya geldiğinde yerde 50 lira bulur. Parayı yerden alır. Ders zili çaldığında ise parayı öğretmenine verip vermeme arasında kalır. Eğer parayı vermezse istediği ayakkabıya daha çok

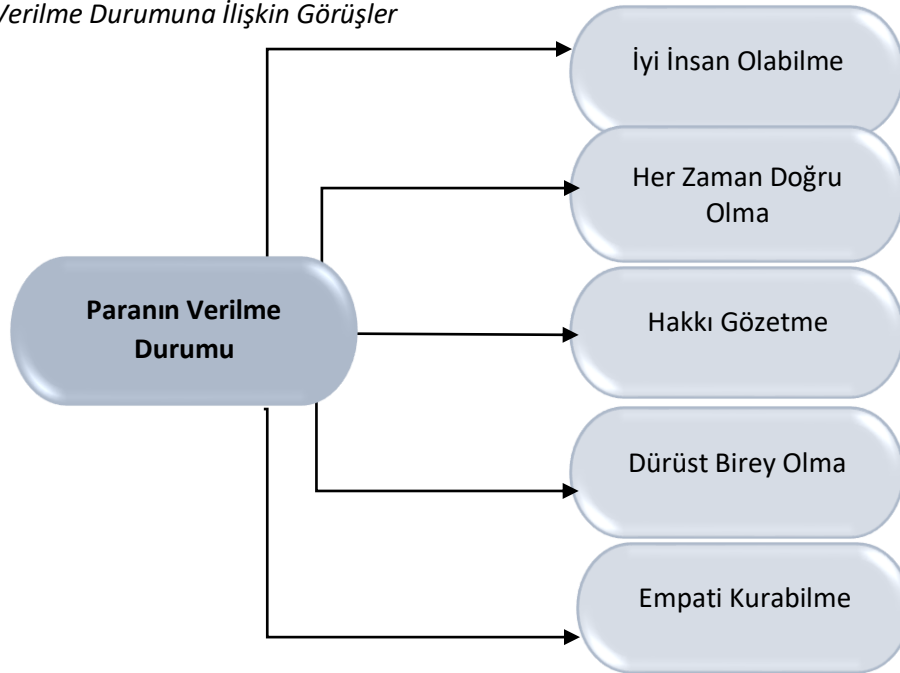
yaklaşacaktır. Eğer parayı verirse içi rahat edecek ve kendini bu paradan dolayı suçlu hissetmeyecektir.”

Paranın verilme durumuna ilişkin öğrenci görüşleri

Metinde geçen paranın öğretmene verilme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Sizce Ali parayı öğretmenine vermeli midir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 7’te yer verilmiştir.

Şekil 7.

Paranın Verilme Durumuna İlişkin Görüşler

Şekil 7 incelendiğinde, paranın verilme durumu; iyi insan olabilme, her zaman doğru olma, hakkı gözetme, dürüst birey olma ve empati kurabilme ile bağdaştırılmıştır.

Öğrencilerin “Sizce Ali parayı öğretmenine vermeli midir?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Ali parayı öğretmenine vermeli. Çünkü parayı verirse kendini iyi hisseder.” (Ö36)

“Ali öğretmenine parayı vermeli çünkü verdiği zaman öğretmeni iyi davranır ve onu sever. İyi olursak hem öğretmenimiz hem de ailemiz bizleri sever.” (Ö34)

“Ali o parayı öğretmenine versin. Çünkü dürüst olmak için Ali’nin o parayı öğretmenine vermesi lazım.” (Ö26)

“O parayı öğretmene vermesi lazım. Çünkü biz de paramızı düşürmüş olabilirdik.” (Ö31)

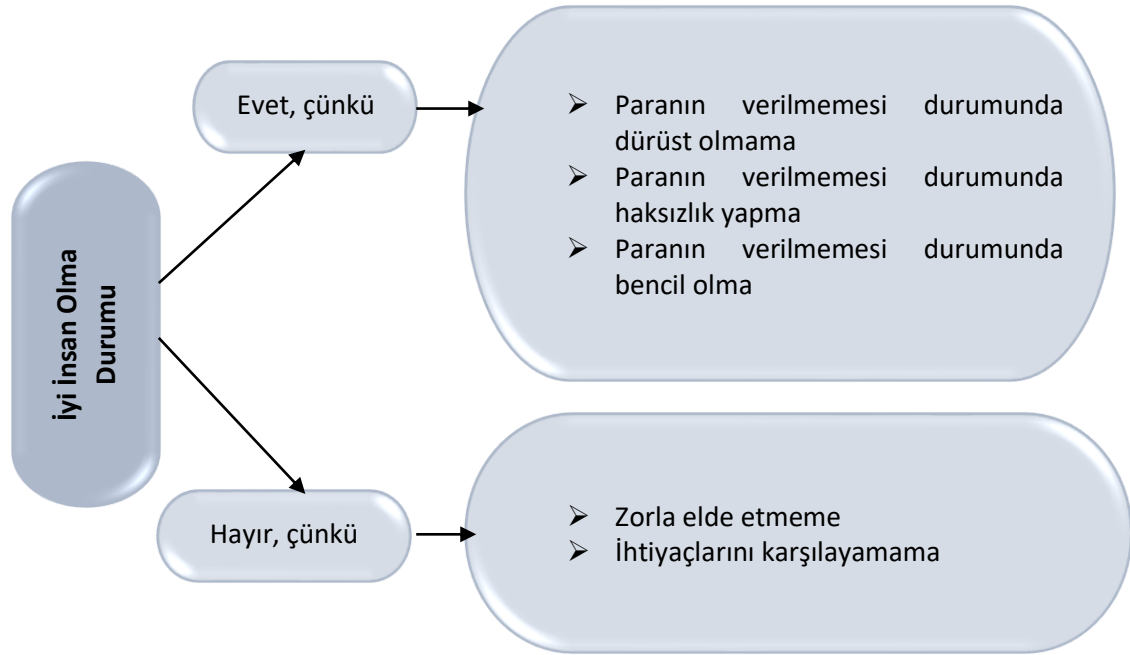
Çalışma grubunda yer alan öğrenciler genel olarak Ali’nin parayı vermesi gerektiğini düşünmüş ve katılımcılar farklı nedenlerle bunu açıklamışlardır.

İyi insan olma durumuna ilişkin öğrenci görüşleri

Metinde geçen paranın öğretmene verilme durumuna ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğrencilere “Ali’nin parayı öğretmenine verip vermemesi, onun iyi bir insan olduğunu değiştirir mi?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Şekil 8’de yer verilmiştir.

Şekil 8.

İyi İnsan Olma Durumuna İlişkin Görüşler

Şekil 8 incelendiğinde, evet cevabını veren öğrenciler, paranın verilmemesi durumunu dürüst olmama, haksızlık yapma ve bencil olma ile açıklamıştır. Hayır cevabını veren öğrenciler ise paranın verilmeme durumunu zorla elde etmeme ve ihtiyaçlarını karşılayamama ile açıklamışlardır.

Öğrencilerin “Ali’nin parayı öğretmenine verip vermemesi, onun iyi bir insan olduğunu değiştirir mi?” sorusuna yönelik vermiş oldukları cevaplardan bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Bana göre onu kötü biri yapar. Bu onun bencil olduğunu gösterir.” (Ö13)

“Ali o parayı verse dürüst bir insan olur, vermezse başka bir insanın hakkını yer.” (Ö17)

“Parayı vermezse hırsızlık yapmış olur.” (Ö7)

“Bana göre değiştirir. Çünkü parayı alırsa kendini kötü hisseder.” (Ö50)

“Ali parayı öğretmenine verirse iyi bir insan olmaya devam etmiş olur.” (Ö45)

Çalışma grubunda yer alan öğrenciler Ali’nin parayı öğretmenine verip vermeme durumunu farklı şekillerde ele almışlardır.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada iyi kavramına ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerine göre yardımseverlik, merhametli olma, sevgi, mutlu olma, başkalarını düşünme, saygılı olma ve dürüst olma sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler iyi kavramını bireyi ve toplumu etkileyen temel değerler ile ilişkilendirmişlerdir. Bireylerin birbirlerine karşı yardımsever olması, birbirlerini sevip farklı insanlara saygı duymaları toplum içinde fertlerin birbirlerine güven duymasını sağlayacaktır. Toplum içinde farklı şekillerde (sağlık & tedavi yardımı, maddi yardım veya eğitimsel olarak bilgi öğretimi yoluyla vb.) bireyler birbirlerine yardım ederek ihtiyaçlarını karşılayabilirler (Vatandaş, 2003). Zira insan tek başına yaşayamaz ve ihtiyaçlarının karşılanması için bir toplum içinde yer alması gerekmektedir (Bektaş & Karadağ, 2013; Ekici, 2023). Bu toplumsal hayat içinde sağlıklı bir sosyal yaşamın olabilmesi için

de bireylerin samimi, güvenilir ve dürüst olması gerekmektedir (Yalnız & Yılmaz, 2018). İnsanların doğru ve dürüst olmaları verecekleri kararlarda vicdanlarına uygun olarak hareket edecekleri söylenebilir.

İnsanlar vicdanlarına uygun olarak hareket ettikleri zaman toplumda daha pozitif ve sağlıklı ilişkiler kurulması sağlanabilir. Özellikle çocukluk döneminde yardımseverlik, merhametli olma, sevgi, saygı gibi değerlerin öğretilmesi bireylerin yetişkinlik döneminde de bu değerlere sahip olmalarını sağlar. Bu değerlere sahip olan yetişkinlerin toplum içerisinde daha olumlu ilişkiler kurarak daha sağlıklı bir toplumun temelini oluşturacakları söylenebilir.

İyi hissetme durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerine göre dışlanmama, kabullenme, sevilme durumu ve saygı görme sonucuna ulaşılmıştır. Toplum içindeki bireylerin tutum ve davranışları sadece bireyin kendisini değil bütün toplumu etkilemektedir. Bireylerin diğer insanlara karşı sevgi ve saygı duyması fertler arasındaki bağı da güçlendirecektir. Bireylerin mutlu olması ancak karşılıklı saygı çerçevesinde mümkün olabilir (Ekici, 2023; Gündoğan, 2020; Kırıl, 2018). Yazıcı ve Yazıcı (2015)'ya göre ise saygı, başkaca iyiliklere veya değerlere katkısı açısından da değerli ve önemli görülmektedir. Çünkü bireyin diğer insanlara saygı göstermesiyle eşitlik, hoşgörü, sevgi veya merhamet gibi değerlerde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca toplum içinde bireyler arasında iyi bir iletişimin olması gerekmektedir. Fertler arasında en güzel iletişim ise saygılı olma ile gerçekleşebilir. Saygı ile bireyler arasındaki olumsuzluklar olumlu bir bağa dönüşmektedir (Öztürk, 2015). Aynı zamanda saygı ile sevgi değeri de toplumsal hayatı olumlu yönde etkileyen en önemli değerlerden biridir. Zira sevgi bireyin psikolojik dünyasını iyileştirdiği gibi, fertleri birbirlerine yakınlaştırarak birleştirici bir güce sahiptir (Yolcu, 2022). Bireylerin toplum içinde dışlanmayarak, sevilip saygı görmeleri kendilerini iyi hissetmelerini sağlayacağı gibi, toplumsal bütünlüğü de sağlamlaştıracığı söylenebilir. Kendini iyi hisseden bireyin hayatının her alanında daha mutlu ve başarılı olacağı söylenebilir. Zira insanlar iyi hissettikleri zaman çevre ile ilişkileri daha iyi olmakla beraber, performanslarını da daha iyi ortaya koyabilirler. Yaptıkları işi en iyi şekilde yapmaya çalışırlar. Kendi duygu durumlarını yönetmek zorunda kalmayan bireyler odaklarını sadece yaptıkları işe yönlendirirler. Bu durum ortaya çok daha iyi işlerin çıkmasını sağlayabilir. Çıkarılan iyi işler uzun vadede toplumsal gelişimi sağlayabilir. Aslında sadece bir histen ibaret olan iyi hissetme durumu geniş çaplı bakıldığında öncelikle kişisel daha sonra ise toplumsal bir etki yaratabilir.

Kötü kavramına ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında, ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerine göre adaletsizlik, şiddet, dışlanma, değer verilmeme, üzülmeme, yalan söyleme, kötü söz söyleme ve bencillik sonucuna ulaşılmıştır. İnsanlar farklı sebeplerden dolayı (maddi durum, eğitim durumu, sosyal çevre, yetenekler, dil, din, ırk vb) dışlanmaya maruz kalarak toplum içinde kabullenilmeyebilirler. Bu durumda bireyin toplumla bütünleşmesi gerçekleşmez ve diğer fertlerle olan bağı kopabilir (Tartanoğlu, 2010). Hatipler (2019)'e göre sosyal dışlanma sosyal ilişkilerle ilgili olduğunda bireyler, dışlanma sonucunda kendilerini içinde bulundukları toplumun bir parçası olarak görmeyerek, aidiyet hissini de kaybederler. Sosyal dışlanma, toplumda eşitsizlik ve kutuplaşmalara da sebep olabilmektedir. Ayrıca toplum içindeki adaletsizlikler toplumsal yapıyı etkileyecektir. Bireylerin iyi ve kötüyü veya doğru ve yanlış dikkate almadan alacakları kararlar sosyal adaletsizlikleri artırabilecektir. Toplumdaki bu eşitsizlikler ve adaletsizlikler ise toplumsal dengeyi bozacaktır (Kaynak Çoban, 2017; Önkul, 2017). Toplumdaki eşitsizliklerin önüne geçilebilmesi, doğru ve yanlışın farkına varılabileceği vicdan bilincinin bireylerde oluşmasıyla mümkün olabilir.

İlkökul dördüncü sınıf öğrencilerine göre kötü hissetme durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında, kandırılmak, şiddete uğramak, saygı duyulmama, ötekileştirmeye maruz kalma, onur kırıcı davranışlar, dalga geçilmek ve haksızlığa uğratılmak sonucuna ulaşılmıştır. Bazı insanların iyi ve kötü durumunu dikkate almadan vicdanlarına uygun davranışlar sergilememesi durumunda sosyal sorunlarla karşılaşılabilir. Zira toplumdaki

fertlerin sosyal ilişkilerde doğru ve dürüst olmama sonucunda insanlar haksızlığa uğrayıp kandırılabilir. Bireylerin kandırılması durumunda insanlar birbirlerine güven duymazlar. Yalnız ve Yılmaz (2018)'a göre dürüst olmayan tutum davranışlarla karşılaşan, örneğin toplumdaki saygınlığı, davranışsal yetenekleri ve kişisel özellikleri taklit edilen bireyler; benliklerini tehdit altında hissedebilir. Ayrıca bireylerin toplumda karşılaşacakları ötekileştirme, şiddet ve onur kırıcı davranışlar gibi farklı olumsuzluklar kendilerini kötü hissetmelerine yol açabilecektir. Özellikle okul çağındaki öğrencilerin akran zorbalığıyla karşılaştığı göz önüne alınırsa bu durum kötü hissetmenin ötesinde çocuklar için ciddi durumlara neden olabilir. Bireyin tehdit olarak algılanması ya da ötekileştirilerek her türlü farklılıklara olumsuz anlamlar yüklenmesi toplumdaki ortak yaşamı da etkileyecektir (Ekici vd., 2023; Özensel, 2020). Bu nedenle bireyler yapmış olduğu davranışları sergilerken iyi muhakeme etmeli ve bir yargıya varırken ahlaki vicdanını da dikkate almalıdır. Çünkü ahlaki vicdan bir bireyin hem kendi davranışlarını hem de başkalarının eylem ve tutumlarını takdir ve tayin eder (İmamoğlu, 2010).

Yapılan davranışların etkisini önceden bilme durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerine göre davranışın tekrarına hayır diye ifade etmiş ve olumsuz etkiyi göreceği için, mutsuz olacağı için, zarar vereceği için ve davranışını düzeltmek için hayır deme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bireyler genellikle bir karar verirken bilgilerini bağdaştırıp analiz ederek yargıya ulaşırlar (Küçükay, 2018). Fakat verilen kararın yanlış olması hem bireyin kendisini etkileyeceği gibi hem de karşı tarafı etkiler. İnsanlar verilen bu yanlış kararlar sonucunda zarar görüp mutsuz olabilirler. Bu nedenle doğru ve yanlışın ayırt edilebilmesi için aynı zamanda verilen kararlarda bireyin kendi vicdanının da etkisi olmalıdır. Böylelikle birey doğruyu bulmada sadece bilgi değil değerlerini de dikkate alır. Değerleri ile karar veren bireyin vicdani olarak daha rahat olması beklenmektedir. Birey başkasına zarar vermenin ötesinde sadece değerlerine uymadığı için bir davranıştan kaçınabilir. Bu bireyin tamamen kendi vicdani muhakemesiyle alakalıdır. Bazı davranışlar karşı tarafa zarar vermese de bireyin kendi değerleriyle ters düşebilir. Burada birey vicdani bir karar vermek durumunda kalabilir. Bu kararın sonuçlarını önceden görebilmek bireyin vicdanını rahatlatmak adına yapacağı bir geri adım olarak düşünülebilir (Şam, 2015).

Verilen kararlarda iç sesi dinleme durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında öğrencilerin bir kısmı 'evet' derken bir kısmı da 'hayır' diyerek ifade etmişlerdir. İç sesi dinlemeye 'evet' diyen öğrenciler yanlış karar vermeme, en doğruyu bulma, iyiyi tercihe etme ve erdemli davranma olarak belirtmişlerdir. İç sesi dinlemeye 'hayır' diyen öğrenciler ise, sezgilerine güvenme ve ani karar verme olarak belirtmişlerdir. Bireylerin davranışlarında etkili olan iç ses, vicdan olarak ifade edilmektedir (Çankaya, 2010; İmamoğlu, 2010; Zengin & Arslan İçöz, 2018). Birey doğruyu iç sesiyle bulmaya çalışır. Çünkü doğru olarak kabul edilen davranışlar, bireyin kendi benliğine karşı olumlu duygular beslenmesine yol açarken, yanlış olarak kabul edilen davranışlar ise suçluluk duyguları yaratır. Bu nedenle iç sesi dinlemeden ani olarak verilen kararlar doğru olmayabilir. Bununla beraber vicdan bilinci her bireyde aynı da olmayabilir. Zira vicdan her bireyde aynı kuvvette değildir; bazı insanlar büyük bir suç işledikleri zaman vicdanları onları fazla rahatsız etmezken, bazı insanlar ise en küçük bir hata da bile büyük bir suçluluk duygusuna kapılabilirler (İmamoğlu, 2010). İç ses aslında bireyin kendi değerlerinin somutlaştırması olarak görülebilir. Bir olay karşısında verilecek kararın iç sese dayandırılması bireyin vicdani değerlerinden yola çıkması olarak görülebilir. İç ses bazen olay anında karar vermekte etkili olurken bazı durumlarda ise olaydan sonra bireyin kendi kendini yargılayacağı bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır. İki durumda bireyler arasında farklılık gösterir. Bu farklılığın temel sebebi ise bireylerin vicdani değerleri olarak görülebilir.

Örnek olayda ahlaki ikilem oluşturacak olan paranın verilme durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında paranın verilme durumu; iyi insan olabilme, her zaman doğru olma, hakkı gözetme, dürüst birey olma ve empati kurabilme sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin örnek olayda belirtilen durumda bireyin kendi ihtiyacı olmasına rağmen parayı

empati yaparak öğretmene verilmesi gerektiğini belirtmeleri öğrencilerin vicdan bilincine uygun olarak karar verdikleri söylenebilir. Elde edilen bu sonucu destekler nitelikte Zengin ve Arslan İçöz (2018) insanın gelişim süreçlerinde ve yapmış olduğu tüm eylem ve davranışlarda vicdanın da etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler de yaş olarak dikkate alındığında küçük olmalarına rağmen ahlaki vicdana uygun olarak bir durum karşısında iyi insan olup, hakkın gözetilerek dürüst olmak gerektiğini ifade ettikleri söylenebilir. Bu nedenle öğrencilere küçük yaştan itibaren değerler öğretilerek, onların bir durum karşısında doğruyu nasıl bulabileceklerine yardımcı olunabilir. Çünkü değerler bireylerin davranışlarını etkileyerek yön verebilmektedir (Ekici, 2023; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000; Yeşil & Aydın, 2007).

Örnek olayda ahlaki ikilem oluşturacak olan iyi insan olma durumuna ilişkin ulaşılan sonuçlara bakıldığında; öğrencilerin bir kısmı paranın öğretmene verilip verilmemesinin, iyi bir insan olma durumunu değiştirmeye 'evet' derken bir kısmı da 'hayır' diyerek ifade etmişlerdir. İyi bir insan olma durumunu değiştirmeye 'evet' diyen öğrenciler paranın verilmemesi durumunu dürüst olmama, haksızlık yapma ve bencil olma olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerden 'hayır' diye görüş bildirenler ise zorla elde etmeme ve ihtiyaçlarını karşılayamama olarak ifade etmişlerdir. Öğrenciler verilmiş olan bir karara ilişkin değerlendirmeleri öncelikle bireyin kendi ahlaki yapısına yönelik ifadeler olduğu söylenebilir. Verilen bir karar sadece karşı tarafı etkilememekte aynı zamanda bireyin kendi özelliklerini de etkilemektedir. Çünkü ahlaki anlayış içinde birey doğru bir davranış sergilemediği takdirde dürüst olmamakta ve haksızlık yapmış olmaktadır. Bu durumda kişinin vicdan bilincinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Zira vicdan bireyin kendi ahlaki değerleri üzerinde yargılama yapmasını sağlar (Ekici & Yılmaz, 2022; İmamoğlu, 2010). Bireyin vicdani olarak iç bilinç düzeyinin yeterli olmaması durumunda da insanlar doğru olmayan kararlar verebilir (İmamoğlu, 2010). Fakat bir durum bireyler tarafından farklı şekillerde de değerlendirilebilir. Örnek olarak Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin ilk basamağındaki yaşam için hayati önemi olan ve yaşamın devam ettirebilmesi için zorunlu olarak gereken fizyolojik ihtiyaçlar (Şengöz, 2022) karşılanmadığı takdirde insanlar doğru olarak kabul ettikleri davranışlara aykırı olarak karar verebilirler. Birey zor durumda kaldığı zamanlarda kendi değerlerine ters düşecek davranışlarda bulunabilir. Bu durumun, bireyin karakterini doğrudan yansıtabilecek bir kriter olarak değerlendirilemeyeceği söylenebilir.

Kısaca, öğrencilerin iyi/kötü kavramını tanımlarken ve iyi/kötü hissetme durumunda toplumdaki daha çok etkilendikleri ancak iç seslerini dinleme durumunda kendi değerlerinden yola çıktıkları gözlemlenmiştir. İlk durumda sosyal etkilerden etkilenen bir vicdandan ikinci durumda ise kişinin kendi iç hesaplaşmasından bahsetmenin mümkün olduğu söylenebilir. Toplumsal değerlerin bu denli etkili olduğu bir ortamda değerler eğitiminin önemli bir payı olması beklenmektedir. Bu araştırmanın sonucunda öğrencilerin vicdani değerlerini yetiştirdiği toplumla şekillendiği söylenebilir. Bu nedenle küçük yaşlarda verilecek olan değerler eğitiminin öncelikle bireysel daha sonra ise toplumsal bir etkisi olacağı düşünülebilir.

4.1.Öneriler

4.1.1.Araştırmanın Neticelerine Yönelik Öneriler

İlkokullarda değerler eğitiminin önemi ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre ilkokullarda vicdan algısını geliştirmeye yönelik etkinlikler planlanabilir ve uygulanabilir. Değerler eğitimine müfredatta daha çok yer verilebilir.

Çocukların vicdan algılarının yaşadığı çevreden etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre vicdanla ilgili etkinlikler sadece öğrencilerle değil velilerle de yapılabilir. Hedef kitle genişletilerek daha etkili bir öğrenme sağlamak amaçlanabilir.

Çocuklara sınıflarda değerler eğitimi aşılayacak olan sınıf öğretmenlerine hizmet içi eğitimler verilerek değerler eğitimi süreci daha etkili hale getirilebilir.

Değerler eğitiminde drama gibi yöntemler kullanılarak çocuğun süreci içselleştirmesi hedeflenebilir.

4.1.2. Gelecekteki Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırmada ilkokul çocuklarının vicdan kavramına yönelik görüşleri belirlemek amaçlanmıştır. Gelecekteki araştırmalarda çocukların vicdan algılarını geliştirmeye yönelik bir çalışma yapılabilir. Vicdan kavramının geliştirilmesine yönelik etkinlikler planlanabilir ve bu etkinliklerin süreç içindeki ilerlemeleri araştırılabilir.

İlkokul çocuklarının vicdan kavramına yönelik görüşlerini belirlemek için ilkokul 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin görüşlerine de başvurulabilir. Tüm kademelerde yapılan araştırmalar neticesinde bu görüşler arasında bir karşılaştırma yapılabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için Diyarbakır Sosyal ve Beşeri Etik Kurulu Başkanlığı'ndan (05.07.2023-sayı: 522488) ve Diyarbakır il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (29.09.2023, sayı: E-30769799-44-85636871) etik izin alınmıştır.

Yapay Zeka Kullanımı Bildirimi

Yazar (lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zeka aracından faydalanmamıştır.

Kaynakça/Reference

- Akar, Y. (2017). Dil öğretiminde sosyal değerlerin aktarımı. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3(1), 104-115. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/339661> sitesinden erişilmiştir(30 Ocak 2023).
- Babbie, (2004). Laud humphreys and research ethics. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24 (3-4-5), 12–18. <https://doi.org/10.1108/01443330410790849> (Emerald) (Sci-Hub).
- Bailey, K.D. (1982). *Methods of Social Research. (2nd ed.)*. New York: The Free Pres.
- Bakaç, E. (2013). Toplumsal değerlere yönelik algı ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 303-309. <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/33.bakac.pdf> sitesinden erişilmiştir(29 Ocak 2023).
- Balaban, A. (2009). Çocukta vicdan gelişimi üzerine söyleşi, *Diyanet Aylık Dergi*, 227, 16-18. <https://dergi.diyanet.gov.tr/indexarsiv.php> adresinden erişilmiştir (30 Ocak 2023).
- Balık, F. & Duran, M. (2021). Resimli hikâye ve masal kitaplarında geçen vicdan gelişimine yönelik ifadelerin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4049-4071. <https://doi.org/10.26466/opus.865378>
- Bektaş, M. & Karadağ, B.(2013).İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımlaşma değerine yönelik geliştirdikleri metaforların incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 8, 271-286. <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/79199/makaleler/8/8/arastirmax-ilkokul-4.sinif-ogrencilerinin-yardimlasma-degerine-yonelik-gelistirdikleri-metaforlarin-incelenmesi.pdf>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları <https://doi.org/10.14527/9789944919289>
- Ceylan, V. K. & Gündoğdu, K. (2018). Bir olgubilim çalışması: Kodlama eğitiminde neler yaşanıyor? *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8 (2) , 1-34. <https://doi.org/10.17943/etku.340103>
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma yöntemleri*. M. Bütün, S. B. Demir (Çev. Ed.). (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çankaya, İ. H. (2010). İlköğretim okul yöneticilerinin vicdan odaklı yaklaşım düzeyleri ile atalet algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 65-74. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1492926> sitesinden erişilmiştir (28 Ocak 2023).
- Çinemre, S. (2013). Bir ahlak eğitimcisi olarak Lawrence Kohlberg. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 143-164. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/143600> sitesinden erişilmiştir (6 Şubat 2023).
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302515> sitesinden erişilmiştir(28 Ocak 2023).
- Demirkol, M., & Kılıç, D. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Vicdan Algısı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 853-864. <https://doi.org/10.14582/duzgef.1849>
- Doğan, Y. (2007). İlköğretim çağındaki 10-14 yaş grubu öğrencilerinin gelişim özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 155-187. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/214909> sitesinden erişilmiştir(4 Şubat 2023).

- Ekici, Ö. & Yılmaz, F. (2022). Vicdan bilincinin bireyler arasında güven duygusu oluşumundaki rolü. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 167-182. <https://doi.org/10.14582/duzgef.2022.198>
- Ekici, Ö. (2023). Öğretmen görüşleri doğrultusunda değer aktarımının gerçekleşmeme nedenleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 820-840. <https://doi.org/10.17679/inuefd.1299310>
- Erdem, F. (2021). Vicdan ve vicdanın ahlâkî değeri üzerine bir inceleme. *Turkish Journal of Religious Studies*, 21(2), 777-802. <https://doi.org/10.33420/marife.989944>
- Gömleksiz, M. N. & Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134. <http://www.insanbilimleri.com> sitesinden erişilmiştir(10 Şubat 2023).
- Göz, K. (2014). Toplumsal değerler bağlamında yaşama hürriyeti. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 85-101 <https://doi.org/10.17859/pauifd.44461>
- Gül, F. (2008). Vicdanın, Ne'liği Üzerine: Rousseau-Kant Örneği. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Bölümü Dergisi*, 11, 69-76. <https://hdl.handle.net/11499/41459> sitesinden erişilmiştir(12 Şubat 2023).
- Güler, İ. (2010) Vicdanın kendini kandırma halleri olarak vicdansızlık. *Eskiye Dergisi*, (19),101-108. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/483104> sitesinden erişilmiştir (12 Şubat 2023).
- Gündoğan, A. (2020). Sınıf Öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değer eğitiminin gerekliliği ve Hayat Bilgisi dersi bağlamında işlevselliği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 599-628. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-624.1.8c.2s.8m>
- İmamoğlu, A. (2010). Vicdan kavramının psiko-sosyal tahlili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 127-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/17812> sitesinden erişilmiştir(30 Ocak 2023)
- Kahveci, A. (2012). J.J. Rousseau'da ahlâkî vicdan ve değeri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 205-213. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/46934> sitesinden erişilmiştir(30 Ocak 2023).
- Kamer, S. T. & Şahin, M. (2021). Değerlere ve değerler eğitime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 50 (230), 725-744. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.705356>
- Kaynak Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/388862> sitesinden erişilmiştir(12 Şubat 2023).
- Kıral, E. (2018). Kayıp giden bir değer: saygı. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 4-10. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/465807> sitesinden erişilmiştir(28 Şubat 2023).
- Konuk, D. (2006). *Zonguldak il merkezinde 7-11 yaş grubu işitme engeli olan ve olmayan çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Kuşdil E. & Kağıtçıbaşı. Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76. <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320000000m000233.pdf> sitesinden erişilmiştir(29 Ocak 2023).

- Küçükay, A. (2018). Karar vermenin psikolojisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*(35), 607-640. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/980799> sitesinden erişilmiştir(28 Ocak 2023).
- Mcguire, M. C. (1963). On conscience. *The Journal of Philosophy*, 60(10), 253-263. <https://doi.org/10.2307/2023113>
- Miles, M. B. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook. *Thousand Oaks*.
- Önkal, G. (2017). Adaletsizliğin Hükümlanlığı. *ViraVerita E-Dergi*, (6), 1-14. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/483191> sitesinden erişilmiştir(29 Ocak 2023).
- Özensel, E. (2020). Farklılıkların birarada yaşamasında bir sorun alanı olarak ötekinin ötekileştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, <https://doi.org/10.21497/sefad.756095>
- Öztürk, N. (2015). Saygı değerine ilişkin öğrenci görüşleri. *Bartın University Journal of Faculty of Education, Özel Sayı*,298-305. Doi: 10.14686/BUEFAD.2015USOSOzelsayı13217
- Pala Özçelik, F. N. (2020). 6-10 yaş aralığındaki çocukların sosyal beceri gelişim düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Doktora Tezi, Aydın Üniversitesi, Aydın. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-46-12>
- Sönmez, V., & Alacapınar, F.G. (2016). Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şam, E. A. (2015). Değerler eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Educational Science*, 3 (4), 47 -63. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/148794> sitesinden erişilmiştir(26 Şubat 2023).
- Şengöz, M. (2022). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin Bütünleşik Bir Süreç Olarak Yeniden Yorumlanması. *Eğitim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 164-173. <https://doi.org/10.51725/etad.977931>
- Tartanoğlu, A. G. Ş. (2011). Sosyal dışlanma: küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 42, 1-13. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101257> sitesinden erişilmiştir(25 Ocak 2023).
- TDK. (2015). Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> sitesinden erişilmiştir (30 Ocak 2023).
- Uysal, E. (2008).Çağımızda değer kaymalarının doğurduğu sonuçlar ve etik kimliğin korunması. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 67-79. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/143756> sitesinden erişilmiştir(20 Ocak 2023).
- Vatandaş, C. (2003). Toplumsal bir değer olarak "yardımlaşma" ve dilenciler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 149-160. <https://sbd.aku.edu.tr/V1/cvatandas.pdf> sitesinden erişilmiştir(22 Ocak 2023).
- Vithoulkas, G., & Muresanu, D. F. (2014). Conscience and consciousness: a definition. *Journal of Medicine and Life*, 7(1), 104-108. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3956087/pdf/JMedLife-07-104.pdf> sitesinden erişilmiştir(22 Ocak 2023).
- Yalnız, A. & Yıkmaç, Y. (2018). Değerler eğitimi kavramı olarak dürüstlük ve dürüstlük ölçeği (DÖ) Türkçe formu: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(34), 649-666. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.468989>.
- Yaylacı, A. F. (2016). Değerler eğitimi ve bir fabrika olarak modern okul, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 153-169. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/232263> sitesinden erişilmiştir(24 Ocak 2023).
- Yazıcı, A. & Yazıcı, S. (2015). Saygı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies*, 10 (14), 769-780. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.9079>

- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1) , 209-223. <https://doi.org/10.18069/fusbed.10221>
- Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 2, 65-84. <https://hdl.handle.net/20.500.12513/134> sitesinden erişilmiştir(3 Şubat 2023).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin
- Yıldız, N. (2018). Vicdan, itaat ve otoritenin kısa bir tarihi. *Felsefe Arkivi*, 49, 1-12. <https://doi.org/10.26650/arcp2018-589758>
- Yolcu, A. (2022). Sevginin birey, aile, toplum ve eğitim üzerindeki etkileri. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, 4(2), 59-71. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2751443> sitesinden erişilmiştir(26 Ocak 2023).
- Zengin, M. & Arslan İçöz, E. (2018). Dini, felsefi, psikolojik boyutlarıyla vicdan ve değerler eğitimindeki yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(10), 323-345. <https://doi.org/10.18498/amauidf.379279>

İletişim/Correspondence

Uzm. Meltem ÇETİNKAYA
karakusmeltem95@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Özcan EKİCİ
ekiciozcan44@gmail.com